

19 Vielse og Skilsmisse

19.1 Definitioner

Bodel

Det, hver ægtefælle selv råder over, f.eks. gangklæder og personlige smykker, samt særeje.

Bodeling

Den handling hvorved det gøres op, hvem der fra da af skal eje hvad af det tidligere fællesbo.

Boslod

Det, hver ægtefælle tillægges ved bodelingen.

Fællesbo

Det ægtefællerne ejer sammen, så begge har fri brugsret over det.

Mægling

Den handling, hvor enten præsten eller amtskontoret søgte at få parterne til at genoptage et fredeligt samliv. - Tvungen gejstlig mægling indført 1811 og ophævet 1970.

Registreret Partnerskab

En kontrakt, hvorved to personer opnår et formuefællesskab i alle henseender som det for ægtefæller. Kunne i begyndelsen ophæves på baggrund af 'bevist utroskab' - anses for de fleste for et ægteskab for homoseksuelle, hvad det dog ikke er ifølge loven.

Separation

At ægtefællerne har fortsat formuefællesskab, men lever adskilt, ophæves automatisk, hvis ægtefællerne overnatter under samme tag.

Skilsmisse

Den fulde skilsmisse er den, hvor enhver forbindelse imellem personerne er ophævet, dvs. de hverken har formue- eller retsligt fællesskab (manden er ikke længere konens lavværge). Kaldtes i tidligere tid for separation.

Skilsmisse ved dom kunne indtil langt op i dette århundrede fås, hvis utroskab fra DEN ENE SIDE kunne bevises.

Sameje

fælles eje af en ting, f.eks. et hus for papirløst samlevende.

Særeje

Det, som den ene ægtefælle ejer, så den anden og hans kreditorer ingen krav har på det.

Tamperet

Den gejstlige ret, som fire gange om året trådte sammen for at behandle skilsmissesager, på tamperetsdagene (af lat. 'quatuor tempora', kirkeårets fire dele).

Trolovelse

Ceremoni hvorved personerne overfor kirken bliver ægtefæller, dvs. børnene avlet af et trolovet par indtil 1572 var at anse for ægtefødte.

Vielse

Den ceremoni hvorved personerne i juridisk-økonomisk henseende blev ægtefolk. Børnene fik indtil dette århundrede først arveret efter begge forældrene, når forældrene blev viet.

Om indgåelse af trolovelse og ægteskab

Indtil 1572 var det nok, om et par, der ville bo og have børn sammen, lod sig trolove. D.å. påbød Kong Frederik II, at præsterne skulle se til, at de trolovede par ikke søgte seng sammen, før de var blevet viet.

Med Christian Vs Danske Lov af 1683 blev dette indskærpet, om man betragtede stadig trolovedes pars forsmag på den ægteskabelige lykke som hor. Præsterne skulle også se til, at parrene blev ægteviede indenfor passende tid, efter trolovelsen havde fundet sted. Hvis parret ikke rigtig ville, skulle han sætte en dato, inden hvilken parret skulle lade sig vie; gjorde parret ikke noget dertil, ville trolovelsen kunne ophæves.

Mænd kunne indgå ægteskab, når de var fyldt 25, og kvinder, når de var fyldt 18.

Aldersgrænse for mændene er stedse sat ned i takt med, den fulde myndighedsalder er sat ned, nu er den 18 for begge køn, idet man dog kan blive gift når blot man er fyldt 15 år og har både forældre/værges samt Kongens tilladelse dertil.

Indtil 1799 skulle parret først troloves og der skulle lyses tre søndage fra prædikestolen, før parret kunne blive viet, idet dog alle adelige havde eneret på vielse uden forudgående trolovelse og lysning (ophævet 1849 med grundloven).

1799 ophævedes trolovelsen, men trolovelsesafsnit fortsattes ofte i kirkebøgerne frem til skemabøgernes indførelse i 1812.

Man ser ofte fra 1814, at der i kirkebogen står anført, hvornår parret har ladet sig indskrive til tillysning, samt hvornår lysning er foretaget. Fra 1891 oplyses det samme, her er indskrivelsen kaldet 'Hvornår Tillysning er bestilt.'

Ved trolovelsen eller indskrivelsen til ægteskab, skulle hver af brugdefolkene have en garant, som stod inde for, at brudefolkene rent faktisk ifølge loven havde mulighed for at gifte sig. Det er som regel brudens fader for hende og brudgommens fader for ham. Vars fader afgået ved døden, ville man oftest have sin broder, onkel eller svoger, evt. en arbejdsgiver som forlover.

Officerer og værnepligtige, der var indkaldt, skulle have deres overordnedes tilladelse til at indgå ægteskab; disse bevillinger, findes i Hærens Arkiv på RA.

Naturligvis søgte mange mennesker om forskellige tilladelser i forbindelse med vielse. Tilladelserne kaldes for Kongebreve eller Vielsesbreve. Disse tilfælde var/er:

Vielsesbreve kunne gives i følgende tilfælde

- brud eller brudgom var for ung (dvs. manden under 25 eller kvinden under 18),
- en separeret / fraskilt person agtede at indgå nyt ægteskab,
- vielse i stuen (hjemme),
- brudefolkene var for nært beslægtede,
- vielsen ønskedes forrettet uden forudgående trolovelse og lysning

Borgerlig vielse indførtes 1857 og indførtes indtil 1923 i Kirkebogen. Fra 1923 findes på LA. Sognefogedernes og Borgmestrenes protokoller over Borgerlig Vielse (Reg.: Borgerlig Vielse). For Kbhvn. findes protokoller over borgerlig vielse 1857-1949 på SAK. - Der er 50 års tilgængelighedsfrist på såvel protokoller over borgerlig vielse som på kirkebøger indeholdende vielse.

Lysning (1923-1956) og borgerlig vielse i Kbhvn (1857-1956)

Se *Stadsarkivet for København*.

Vielsesafgifterne på landet

Der opkrævedes vielsesafgift på landet i en længere årrække. Kun de mere velbeslåede

skulle betale, hvorfor kun disse er nævnt i regnskaberne, som findes under amtsregnskaber. Et register over brudefolkene findes på RAs læsesal (kaldet *Mallings Vielser i Danske Landsogne* efter ophavsmanden).

Om skilsmisse

Indtil reformationen 1536 gjaldt den kanoniske ret på området, idet der skulle være tale om særlige omstændigheder, hvis parret skulle kunne opnå skilsmisse. F.eks. manglende evne til forplantning, dvs. mandens udstyr levede ikke op til tamperettens mindstemål (målet i tommer kendes desværre ikke p.t.), eller hor, rømning eller hemmeligholdte sygdomme (syfilis), eller at ægtefællerne viste sig at være så nært beslægtet, at ægteskabet var ulovligt.

Figur 41: Konsistorium ved Københavns Universitet som tamperet.

Fra 1536 var det kun muligt at få skilsmisse ved dom ved tamperetten, idet de særlige krav endnu var gældende.

Fra 1683 med Danske Lov fortsatte disse, strenge krav, idet man dog nu kunne opnå kongelig tilladelse til indgåelse af nyt ægteskab, og desuden indførtes med Danske Lov mulighed for skilsmisse ved kongelig bevilling uden forudgående mægling. - En skilsmisse indebar først fra 1969 automatisk, at man fik ret til at indgå nyt ægteskab uden særlig tilladelse.

Fra 1790 kunne der opnås skilsmisse blot på grund af 'gemytternes uoverensstemmelse'. 1797 ophævedes tamperetterne, og skilsmisser gaves enten ved dom eller ved kongelig bevilling.

19.2 Skilsmisser søges på følgende måde

Type af skilsmisse	Periode	Geografisk område	Arkivalie	Registratur	Arkiv
Bevilling	1683-1797	Hele landet	Registre og Tegnelser	Danske Kancelli *)	RA
Bevilling	1797ff.	Hele landet, på nær Kbh	Journalen (+ register) + selve sagen	Amtsarkivet	LA
Bevilling	1797-1858	København	Protokoller over mægling og skilsmisse	Københavns Forligskommission, står fremme	SAK
Bevilling	1858ff.	København	SJ-journal (+ register) + selve sagen mv.	Københavns Overpræsidium	LA
Dom	-1771:	Sjællands Stift incl. Kbh	Tamperetsprotokol	Konsistoriums Arkiv	RA
Dom	1771-1799	Hof- og Stadsretten	Saglister og Domprotokoller	Københavnske Domstole	LAK
Dom	-1797:	Lolland-Falster	Tamperetsprotokol	Stiftamtsarkivet	LAK
Dom	-1797:	Bornholm	Tamperetsprotokol	Amtsarkivet	LAK
Dom	-1797:	Fyn	Tamperetsprotokol	Stiftamtsarkivet	LAV
Dom	-1797:	Nørrejylland	Tamperetsprotokol	Stiftamtsarkivet	LAV
Dom	1797-1919	Hele landet, på nær Kbh	Domsprotokollen	Retsbetjenten	(LA, filmkopi på RA).
Dom	1799-1919	Den Kgl. Lands, Over- samt Hof- og Stadsret	Saglister og Domprotokoller	Københavnske Domstole	LAK
Dom	1919 ff.	Hele landet	Domsprotokollen	Dommerembederne	LA
Mægling, gejstlig	-1956	hele landet	Mæglingsprotokol	Pastoratsarkivet	LA
Mægling, verdslig	1797ff.	hele landet, undtagen Kbh	Forligsprotokollen	Forligskommissionen (under ametet)	LA
Mægling, verdslig	1797-1858	Kbh	Protokoller over mægling og separation	Københavns Forligskommission, står fremme	SAK
Separation, ved enighed	-1800	hele landet	Registrene	Danske Kancelli	RA
Separation	1800-1857	hele landet, på nær Kbh	Forligsprotokollen	Forligskommissionen (under amtet)	LA
Separation	1816-1849	de steder, hvor lensbesidderen også havde amtmandsmyndighed	godsarkivet eller amtsjournalen	godsarkivet eller amtsarkivet	LA
Separation	1857-1970	Kbh	Sj-journal med sager	Københavns Overpræsidium	LAK

*) jævnfør *Danske Kancellis Registre og Tegnelser samt Missiver*.

Man skal dog huske, at man både skulle til verdslig og gejstlig mægling. Den verdslige mægling søges under det pågældende amt, den gejstlige under pastoratsarkivet, begge steder i mæglingsprotokollerne.

Når amtet eller Københavns Magistrat havde forsøgt gentagen mægling, skulle Amtet give bevilling til separationen (findes i forligsprotokollen - og i amtsjournalen med journalsag).

Tre år efter kunne der så søges skilsmisse, hvilket indtil 1827 søges i Danske Kancellis registre, fra 1799 brevbøgerne. Inden skilsmissen skulle mæglingen gentages. Dog skulle man have været separeret i 3 år for at kunne opnå Kgl. Bevilling på skilsmissen.

Allerede før år 1900 blev reglen dog ændret, så det separerede ægtepar, når de søgte sammen, kunne bliver skilt efter ½ års separationstid.

19.2.1.1.1 Litteraturhenvisninger

- Fabritius og Hatt: Håndbog i Slægtsforskning, udg. 1960.
- Københavns Stadsarkiv, en vejledning, udg. 1974.
- Find din slægt og gør den levende, udg. 2003, p. 71-74.